John Steinbeck • Rusya Günlüğü

A Russian Journal
© 1948 John Steinbeck; (renewed) 1976 Elaine Steinbeck,
Thom Steinbeck, John Steinbeck IV
Bu kitabın yayın hakları Anatolialit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
McIntosh & Otis, Inc.'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 3235 • Dünya Edebiyatı 301
ISBN-13: 978-975-05-3412-6
© 2022 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. Basım
1. Baskı 2022, İstanbul

Dizi yayın yönetmeni Murat Belge
Yayına hazırlayan Necdet Dümelli
Kapak Suat Aysu
Kapak resmi Boris Kustodiev,
"Komintern'in 19 Temmuz 1920'deki İkinci Kongresi'nde,
Uritski Meydanı'nda Düzenlenen Şenlik", 1921
Uygulama Hüsnü Abbas
Düzelti Nebiye Çavuş

Baskı Ayhan Matbaası · Sertifika no. 44871
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul
Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

Cilt Güven Mücellit · Sertifika no. 45003
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · Sertifika no. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

John Steinbeck

Rusya Günlüğü

A Russian Journal

FOTOĞRAFLAR ***Robert Capa***

ÇEVİREN ***Deniz Keskin***

iletişim

JOHN STEINBECK 27 Şubat 1902'de Salinas, Kaliforniya'da doğdu. Çocukluğunda, yaz tatillerinde Salinas civarındaki çiftliklerde çalıştı. Salinas Lisesi'nden mezun olduktan sonra 1920 ve 1926 yılları arasında Stanford Üniversitesi'nde İngiliz Edebiyatı bölümünde okudu fakat mezun olmadan okuldan ayrıldı. Uzun süre işçilik yaptı, turist rehberi olarak çalıştı. İlk kitabı *Altın Kupa* 1929'da yayımlandı. 1930'da Carol Henning'le evlendi. İlk kitabını *Cennet Çayırları* (1932), *Al Midilli* (1933) ve *Bilinmeyen Bir Tanrıya* (1933) takip etti. Satış başarısı yakalayan ve kendisine ün kazandıran kitabı ise *Yukarı Mahalle* (1935) oldu. Bu yıllarda, Büyük Buhran ve çiftçileri zor durumda bırakan toz fırtınaları Steinbeck'in kitaplarında önemli bir yer tutmaya başladı. *Bitmeyen Kavga* (1936), *Fareler ve İnsanlar* (1937) ve *Gazap Üzümleri* (1939) eleştirmenler, okuyucular tarafından büyük bir ilgiyle karşılandı. *Gazap Üzümleri* 1940 Pulitzer Ödülü'ne ve Ulusal Kitap Ödülü'ne layık görüldü. Romanlarının yanı sıra *Krizantemler* (1937) ve *Uzun Vadi* (1938) adlı öyküleri yayımlandı. Bu dönemde biyolog Ed Ricketts'le kurduğu dostluk, Steinbeck'e kitap yazmak için maddi ve manevi desteği sağladı. 1941'de biyolog arkadaşına yardım etmek için Meksika'ya gitti ve bu seyahat, kitapları için önemli bir kaynak oldu. 30'lu yılların ikinci yarısında yakaladığı başarıyı, 1942'de yayımlanan *Ay Batarken*'le sürdürdü. Aynı yıl, Carol'la olan evliliği sona erdi ve Gwyndolyn Conger'la evlendi. İkinci Dünya Savaşı yıllarında savaş muhabirliği yaptı. Savaş sonrasında arka arkaya *Sardalye Sokağı* (1945), *Asiler Otobüsü* (1947), *İnci* (1947) adlı kitaplarını çıkardı. 1944 ve 1946'da iki oğlu oldu: Thomas Myles ve John. 1948'de Gwyndolyn'le boşandılar ve 1950'de Elaine Scott'la evlendi. *Çılgın Dünyadan Uzak* (1951), *Cennetin Doğusu* (1952), *Tatlı Perşembe* (1954), *Ben Bir Devrimciyim* (1954), *Pippin IV'ün Kısa Süren Saltanatı* (1957), *Bir Savaş Vardı* (1958), *Kaygılarımızın Kışı* (1961) yayımlandı. 1962'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı. Komite, yazarın "duygudaşlık yoluyla yarattığı mizah ve keskin bir toplumsal anlayışla bir araya getirdiği gerçekçi ve yaratıcı üslubu" nedeniyle bu ödülü verdiğini açıkladı. Ardından *Köpeğim Charley ile Amerika Yollarında* (1962) ve *Amerika ve Amerikalılar* (1966) yayımlandı. 1966'da, dedesinin de yaşadığı ve hayatını kaybettiği topraklara, İsrail'e seyahat etti. 1968'deki grip pandemisinde, New York'ta, 20 Aralık'ta kalp yetmezliğinden hayatını kaybetti.

ROBERT CAPA 22 Ekim 1913'te Budapeşte'de doğdu. Asıl adı Endre Ernő Friedmann'dır. Gençlik yıllarında, politik sebeplerle Budapeşte'den kaçarak Berlin'e gitti. Burada üniversiteye kaydoldu. Hitler'in yükselişi nedeniyle oradan Paris'e göçmek zorunda kaldı. Paris'teyken Robert Capa ismini kullanmaya başladı. Savaş fotoğrafçısı ve fotomuhabir olarak çalıştı. İspanya İç Savaşı'nda ve İkinci Dünya Savaşı'nda fotoğrafçılık yaptı. John Steinbeck, Truman Capote gibi yazarlarla ortak çalışmalar yürüttü. Görevli olarak gittiği, Fransa işgali altındaki Vietnam'da, 25 Mayıs 1954'te bir mayına basarak hayatını kaybetti.

Kitaptaki dipnotlar çevirmene aittir.

Birinci Bölüm

Öncelikle, bu hikâyenin ve seyahatin nasıl başladığını ve ilk baştaki amacın ne olduğunu söylemek gerekecek. Mart sonuydu, ben (bu zamiri John Gunther'la yaptığım özel anlaşmaya dayanarak kullanıyorum) Doğu Kırkıncı Cadde'nin üzerindeki Bedford Hotel'in barındaydım. Dört kez yazdığım bir oyun ellerimden kayıp gitmişti ve bundan sonra ne yapacağımı düşünerek bir bar sandalyesinde oturuyordum. O anda biraz keyifsiz görünen Robert Capa içeri girdi. Sonunda elindeki kartları açmıştı, aylardır üstünde çalıştığı projesi elinden çıkmıştı. Kitabını matbaaya gönderdiği için uğraşacak bir şeyi kalmamıştı. Barmen Willy her zamanki halden anlayan tavrıyla *Suissesse* içmesini önerdi, bu içkiyi herkesten daha iyi hazırlardı. Haberler yüzünden değil, haberlerin sunuluş biçimi yüzünden canımız sıkkındı. Zaten haberler, en azından insanların en çok dikkatini çekenleri, haberlikten çıkmış durumda. Haberler yorumculuğun malzemesi haline geldi. Adamın biri, Washington'da veya New York'ta oturduğu yerden ajansların geçtiği bültenleri okuyup kendi aklındaki kalıplara ve imzasına uyacak şe-

kilde yeniden düzenliyor. Dolayısıyla, bizim haber diye okuduğumuz şey de çoğunlukla haber değil, sayısı bir elin parmaklarını geçmeyen yorumcuların haberin ne anlama geldiğine dair fikri oluyor.

Willy iki kadeh açık yeşil *Suissesse*'i önümüze koydu, biz de bu dünyada dürüst ve özgürlükçü bir insanın yapabileceği ne kaldı diye konuşmaya başladık. Gazetelerde her gün Rusya hakkında binlerce sözcük yazılıp çiziliyordu. O anda orada bulunmayan ve öyle aman aman kaynaklara da sahip olmayan birileri Stalin'in ne düşündüğü, Rus genelkurmayının planları, askerî hareketlilikler, nükleer silahlar ve güdümlü füze denemeleri hakkında bir sürü yazı yazıp duruyordu. O zaman düşündük ki, Rusya hakkında hiç kimsenin yazmadığı bir şeyler de vardı ve bizi en çok ilgilendiren şeyler aslında bunlardı. İnsanlar orada nasıl giyinir? Akşam yemeğinde ne yerler? Parti verip eğlenirler mi? Yiyecekleri nelerdir? Nasıl sevişirler ve nasıl ölürler? Nelerden konuşurlar? Dans ederler mi? Şarkı söylerler mi? Oyun oynarlar mı? Çocukları okula gider mi? Bu sorulara dair araştırma yapmak, fotoğraf çekmek ve yazı yazmak iyi bir fikir olabilir diye düşündük. Tabii ki Rusya'nın siyaseti de bizim siyasetimiz kadar önemli, ama muhakkak orada da tıpkı burada olduğu gibi madalyonun bir de kocaman bir öteki yüzü vardı. Rus insanının bir özel hayatı olduğuna şüphe yoktu ama yazan, fotoğraflayan kimse olmadığı için biz bu hayata dair bir şey okuyamıyorduk.

Willy bize birer *Suissesse* daha hazırladı ve aslında böyle bir konunun ilgisini çekebileceğini, bunun okumak isteyeceği türden bir şey olduğunu söyleyerek fikrimize destek verdi. Böylelikle bu fikre bir şans vermeyi kararlaştırdık. Rusya'da gördüklerimizi aktaracak, anlatımı fotoğraflarla destekleyecektik. Beraber çalışacaktık. Siyasi konulara, büyük meselelere girmekten kaçınacaktık. Kremlin'den, as-

kerî yetkililerden, askerî planlardan uzak duracaktık. Becerebilirsek Rusya halkına ulaşmak istiyorduk. Dürüst olmak gerekirse bunu başarıp başaramayacağımızı bilmiyorduk ve konuyu hangi arkadaşımıza açtıysak, hepsi başaramayacağımızdan oldukça emin görünüyordu.

Planımızın temelinde şunlar vardı: Başarabilirsek iyi olur ve ortaya iyi bir hikâye çıkar. Başaramazsak da yine elimizde bir hikâye olur, bunu yapamamış olmanın hikâyesine sahip oluruz. Böyle düşünerek *Herald Tribune* gazetesinden George Cornish'i arayıp bir öğle yemeği ayarladık ve projemizi onunla paylaştık. Kendisi bunun iyi bir fikir olduğunu kabul etti ve bize elinden gelen her türlü yardımda bulunacağını söyledi.

Birkaç hususta anlaştık: Yola olumsuz önyargılarla çıkmayacaktık, yerici ya da övücü bir üslup kullanmamaya çalışacaktık. Dürüst bir şekilde, gördüklerimizi ve duyduklarımızı, üstüne hariçten yorum eklemeksizin kayda geçirmeye, yeterince bilmediğimiz konular hakkında kesin hükme varmamaya ve bürokrasideki gecikmeler yüzünden öfkelenmemeye gayret edecektik. Anlayamayacağımız, beğenmeyeceğimiz ve bizi rahatsız edecek bir sürü şeyle karşılaşacağımızı biliyorduk. Zaten yabancı memleketler söz konusu olunca durum hep böyledir. Ama işin içine ille de eleştiri girecekse, bir şeyi görmeden önce değil, gördükten sonra eleştirmiş olacaktık.

Vize başvurularımız vakitlice Moskova'ya gönderildi ve aradan çok zaman geçmeden, benim vizem onaylanıp konsolosluğa ulaştı. New York'taki Rus Konsolosluğu'na gittiğimde başkonsolos, "İyi bir iş çıkaracağınıza inanıyoruz, ama fotoğrafçı götürmenize ne gerek var? Sovyetler Birliği'nde bir sürü fotoğrafçımız var," dedi.

Ben de, "Fakat bir Capa'nız yok. Bu iş yapılacaksa bir bütün olarak, işbirliği halinde yapılması gerekiyor," dedim.

Sovyetler Birliği'ne bir fotoğrafçının girmesine izin vermek konusunda belli ki bir tereddüt vardı, ama benim Rusya'ya girmem konusunda aynı tereddüdü yaşamamaları bize garip geldi. Çünkü fotoğrafı sansürleyebilirsiniz, ama gözlemcinin zihnini sansürlemek imkânsızdır. Bu noktada, seyahatimiz boyunca doğruluğundan tekrar tekrar emin olduğumuz bir şeyi hatırlatmak istiyoruz. Fotoğraf makinesi, özellikle de savaş yaşamış, tepesine bomba düşmüş insanlar için modern silahların en korkunçlarından biridir, çünkü her bir bombalamanın öncesinde muhakkak bir fotoğraf vardır. Yanmış yıkılmış kasabaların, şehirlerin, fabrikaların ardında hava araçlarıyla veya casuslar aracılığıyla alınmış görüntüler vardır, bu işler de genelde fotoğraf makinesiyle yapılır. Dolayısıyla, fotoğraf makinesi korkulan bir alettir ve elinde bu makineyi taşıyan biri nereye giderse gitsin kendisinden şüphe edilir, peşine biri takılır. Buna inanmakta güçlük çekiyorsanız *Brownie-No.4* makinenizle Oak Ridge[1] veya Panama Kanalı yakınlarında herhangi bir yere ya da ülkemizde araştırma bölgesi olarak tahsis edilmiş yüz tane sahadan herhangi birine yaklaşmayı deneyebilirsiniz. Günümüz insanlarının çoğu fotoğraf makinesini yıkımın öncüsü olarak, kuşkulu bir alet olarak görüyor ve böyle düşünmekte de haklılar.

Yapmaya niyetlendiğimiz işi gerçekten yapabileceğimize o sırada ikimizin de pek inandığını zannetmiyorum. Sonunda bu işin üstesinden gelebilmemize, başkaları kadar biz de epey hayret ettik. Vizelerimiz çıkınca şaşırdık, hatta barda Willy'nin karşısına geçip ufak bir kutlama bile yaptık. Tam o sıralarda bir kaza sonucu bacağımı kırdım ve gezi iki ay ertelendi. Ama o sırada Capa malzemelerini derleyip toplamaya devam etti.

1 Tennessee eyaletinde bir şehir. 1940'larda nükleer silah üretmek üzere başlatılan Manhattan Projesi'nin üssü buradaydı.

Uzun yıllardır Sovyetler Birliği'nde bir Amerikalı tarafından fotoğraf çekilmemişti, bu yüzden Capa en iyi fotoğrafçılık malzemelerini topluyor ve kaybolma ihtimaline karşı her şeyin bir de yedeğini alıyordu. Savaş sırasında kullandığı *Contax* ve *Rolleiflex* makinelerini tabii ki götürecekti, ama yanına fazladan aldığı şeyler de vardı. Fazladan o kadar çok malzeme, o kadar film ve ışık ekipmanı aldı ki, okyanusaşırı uçuşumuzda ödediğimiz ekstra bagaj ücreti üç yüz dolar gibi bir şey tuttu.

Sovyetler Birliği'ne gideceğimiz kesinleşir kesinleşmez bir tavsiye, azar ve uyarı bombardımanına tutulduk. Bunların kaynağı tabii ki büyük oranda oraya hiç gitmemiş insanlardı.

Yaşlı bir kadın, dehşetle inip çıkan sesiyle, "Ah, sizi orada kaybederler, sınırı geçer geçmez yok ederler sizi!" demişti.

Biz de, iyi haberciliğin ilkelerine uyarak sorduk: "Daha önce bu şekilde kaybedilmiş kimseyi tanıyor musunuz?"

"Hayır," dedi, "şahsen tanıdığım kimse yok, ama bir sürü insan kaybedildi."

"Belki dediğiniz doğrudur, bilmiyoruz, ama bize kaybedilmiş bir kişinin olsun ismini verebilir misiniz? Kaybedilmiş birini tanıyan bir tanıdığınız var mı?" dedik biz de.

Tekrar cevap verdi: "Binlerce insan kaybedildi."

Bir de kaşlarından, gözlerinden bilmişlik ve inanmazlık havası yayılan bir adam vardı. Kendisi iki yıl önce Stork Kulübü'ne Normandiya Çıkarması'nın tam tekmil planlarını da getirmişti. Bize "Kremlin'le aranız çok iyi herhalde, yoksa giriş izni vermezlerdi. Demek ki o tarafa satılmışsınız," dedi.

"Hayır, bildiğimiz kadarıyla kimseye satılmış değiliz. Gördüklerimizi aktarmak istiyoruz, o kadar," dedik.

Başını kaldırdı, gözlerini kısıp bizi süzdü. Neye istiyorsa ona inanacaktı tabii ki, iki yıl önce Eisenhower'ın aklından neler geçtiğini bilen adam, şimdi de Stalin'in aklından geçenleri biliyordu.

İhtiyar bir adam başını sallayıp "Size işkence edecekler,

bakın görürsünüz. Sizi tutup kapkara bir zindana atacaklar, işkence edecekler. Kollarınızı bükecekler, siz onların istediklerini söyleyene kadar aç bırakacaklar."

"Neden? Ne için? Böyle bir şey ne gibi bir amaca hizmet edebilir?" diye sorduk.

"Herkese aynı şeyi yapıyorlar," dedi. "Daha geçenlerde okuduğum kitapta..."

Mühim bir işadamı da, "Moskova'ya gidiyorsunuz ha? Yanınıza birkaç bomba alın da o kızıl orospu çocuklarının tepesine atıverin," demişti.

Tavsiyelerden fenalık gelmişti bize. Açlıktan ölmemek için yanımıza hangi yiyecekleri almamız gerektiğini söylüyorlardı. Hangi iletişim yollarını açık bırakmamız gerektiğini, eşyalarımızı oradan çıkarmanın gizli yollarını anlatıyorlardı. Bu insanlara tek istediğimizin Rus halkının neye benzediğini, ne giydiğini, nasıl davrandığını, orada çiftçilerin nelerden bahsettiğini, ülkenin yıkılan kısımlarını yeniden inşa etmek için neler yaptıklarını görmek ve aktarmak olduğunu izah etmek dünyanın en zor işiydi. Gerçekten dünyanın en zor işiydi bunu anlatmak. Binlerce insanın akut *Moskovitis*'ten (her türlü saçmalığa inanmaya ve her türlü hakikati bir kenara fırlatmaya sebep olan bir rahatsızlık) mustarip olduğunu gördük. Tabii ki sonradan Rusların da aynı hastalığın bir türü olan *Washingtonitis*'e yakalandığını gözlemledik. Biz zihnimizdeki Ruslara boynuz ve kuyruk çizerken, onlar da aynı şeyi bizim için yapıyordu.

Bir taksi şoförü, "Bu Ruslar, kadın erkek bir arada, çırılçıplak yıkanıyorlar," dedi.

"Öyle mi?"

"Tabii ya," dedi. "Düpedüz ahlâksızlık."

Biraz daha soruşturunca adamın aslında bir yerlerde Fin hamamlarıyla ilgili bir şeyler okuduğu anlaşıldı. Fakat yine de Ruslara kızıyordu.

Tüm bunları dinledikten sonra Sir John Mandeville'in dünyasının hiç de öyle tarihe gömülmediği, iki başlı insanlarla, uçan yılanlarla dolu bu dünyanın henüz yok olmadığı kanaatine vardık. Hatta biz seyahatteyken ortaya bir de uçan daireler çıkınca bu fikrimiz iyice pekişti. Şimdi öyle inanıyoruz ki dünyadaki en tehlikeli eğilim, gerçeği tespit etmektense rivayetlere inanmaya yönelik arzudur.

Sovyetler Birliği'ne o zamana dek derlenmiş en iyi rivayet arşivini de beraberimizde götürdük. Bu çalışmayla ilgili söyleyebileceğimiz en önemli şeylerden biri şudur: Bir yerde rivayet aktardıysak, rivayet olduğunu mutlaka belirttik.

Bedford'ın barında son bir kez *Suissesse* içmek için Willy'ye uğradık. Willy projemizin tam zamanlı ortaklarından biri olmuştu, hazırladığı *Suissesse*'ler de gittikçe güzelleşiyordu. Bize tavsiyeler verdi, aldığımız en iyi tavsiyelerin bir kısmı ondan geldi. Aslında Willy de bizimle gelmek isterdi. Gelebilseydi ne iyi olurdu. Bize torpilli birer *Suissesse* hazırladı, bir kadeh de kendisi aldı, artık gitmeye hazırdık.

Willy, "İnsan barın arkasında bol bol dinleyip az konuşmayı öğreniyor," dedi.

Sonraki aylarda Willy'yi ve *Suissesse*'lerini bol bol yâd ettik.

Her şey işte böyle başladı. Capa, Rusya'dan yanında dört bin kadar negatif getirdi, ben de birkaç yüz sayfa notla döndüm. Seyahatimizi nasıl kayda geçireceğimizi düşündük, uzun tartışmaların ardından, her şeyi yaşandığı gibi, gün gün, tecrübe tecrübe, mekân mekân yazmaya ve olayları kategorize etmemeye karar verdik. Ne gördüysek, ne duyduysak onu yazacağız. Bunun modern gazetecilik işlerinin büyük kısmına ters düştüğünün farkındayım, ama belki tam da bu yüzden iyi bir şey.

Bunlar bizim başımıza gelenler. Bu yazdığımız Rusya'nın hikâyesi değil, *bir* Rusya hikâyesi.